

KUVÂ-YI MİLLİYE'YE DÜŞMANLIKLARI NEDENİYLE ANADOLU'DAN İSTANBUL'A GÖÇ EDENLERE OSMANLI HÜKÜMETİNİN YARDIMLARI

Mehmet TEMEL*

ÖZET

Mondros Mütarekesi'nin ardından Anadolu'nun işgal edilmeye başlamasıyla birlikte direnme amacıyla silahlı halk kuvvetleri tarafından milis örgütü Kuvâ-yı Milliye oluşturulmuştur. Yunan ordusunun Anadolu içlerine doğru ilerleyişine karşı cephe oluşturmaya çalışan gönüllü, zeybek, efe, maceracı, komiteci, terhis edilmiş Osmanlı birliklerinin subaylarından vs. oluşan bu örgütün iaşesi için cepheye gitmeyen zenginlerden para toplanması veya parası olup da vermeyenlerden zorla alınması, Millî Mücadele karşıtlarının memleketlerini terk ederek başkent İstanbul'a kaçışlarının gerekçesini oluşturmuştur. Millî Mücadele'yi padişaha karşı bir başkaldırı olarak gören ve bu nedenle Kuvâ-yı Milliyecilerin cezalandırılmalarını öngören padişah iradesiyle şeyhülislam fetvasının gereğini yerine getirmek için basın, yayın, propaganda, silahlı eylem ve halkı Kuvâ-yı Milliye'ye karşı ayaklanmaya çağırma yoluyla Millî Mücadele aleyhinde faaliyet gösteren aralarında din adamı, naip, tüccar vs. gibi kişilerin bulunduğu yüzlerce Anadolu insanı, Kuvâ-yı Milliye tarafından cezalandırıldıkları, tehdit edildikleri veya cezalandırılacakları gerekçesiyle Anadolu şehirlerinden başkente göç etmişlerdir.

Kurtuluş çaresini millî irade ve millî egemenlik yerine, siyasi olarak çökmüş saltanatla, İslam dünyasındaki etki gücünü ve saygınlığını kaybetmiş hilafet makamının devamında ve bunların önerdiği siyasi çözümde gören Kuvâ-yı Milliye düşmanları, İstanbul hükümetinden nakdi yardım ve barınma talebinde bulunmuşlardır. Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği tarafından haklarında gerekli araştırma yapıldıktan sonra bunlara Masârif-i Gayrı Melhûze

---

*Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mehtemel239@gmail.com

Tertibinden günlük veya aylık olarak nakdi yardım yapılmış, memleketlerinde emlaki olanlara da borç olarak aylık ödenmiştir. Ev ve işyerlerinin yağmalandığı gerekçesiyle hane ve sermaye talep edenlerin istekleri ise genellikle kabul edilmemiştir. İstanbul'daki medrese, han, otel, kulüp, kahvehane, pavyon ve bazı kulüplere yerleştirilen Millî Mücadele kaçaklarının yiyecek ve barınma sorunlarıyla Polis Müdüriyeti ilgilenmiş, memleketlerine dönmek isteyenlerin yol ücretleri de ödenmiştir. Kaçaklardan bir kısmı yardımlarının hükümet tarafından kesilmesi üzerine memleketlerine erken dönmek zorunda kalmış, bazıları da yaşamlarını sürdürmeye devam etmişlerdir.

Bu tebliğde, Kuvâ-yı Milliye baskısı gerekçesiyle veya Millî Mücadele'ye olan düşmanlıkları nedeniyle İstanbul'a kaçanların kaçış gerekçeleri, geldikleri memleketler, İstanbul hükümetlerinin aynı ve nakdi yardımları, iskân mekânları hakkında elde edilecek bilgi ve bulgular analiz edildikten sonra bu kaçışların Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki anlamı yorumlanıp değerlendirilecektir.

**ASSISTANCE OF THE OTTOMAN STATE TO THOSE
MIGRATING FROM ANATOLIA TO ISTANBUL DUE TO THEIR
HOSTILITY TO TURKISH REVOLUTIONARIES (KUVÂ-YI
MİLLİYE)**

ABSTRACT

After the Armistice of Mudros, the militia organization “Kuvâ-yı Milliye” was formed by the armed people’s forces with the aim of resisting after the invasion of Anatolia. The main reason why those who were against the War of Independence left their own homelands and fled to Istanbul was their being forced to give money for the needs of the volunteers, zeibeks, efes, adventurers, members of committees, demobilized officers of the Ottoman troops constituting Kuvâ-yı Milliye, formed to resist against the invasion of Greek troops progressing towards the inner parts of Anatolia. Hundreds of Anatolian people including religious men, kadıs (Muslim judges), tradesmen etc. involved in activities against Kuvâ-yı Milliye by means of provoking people to revolt against Kuvâ-yı Milliye, armed actions, propagandas, publications and press in response to the fatwa issued by Shaykh al-Islam with the will of Sultan, who considered Kuvâ-yı Milliye as a resurrection against him and thus wanting to punish revolutionaries, migrated from Anatolian cities to Istanbul as they were punished or threatened by Kuvâ-yı Milliye or thought that they would be punished by them.

These enemies of Kuvâ-yı Milliye believing that the only way of salvation is the sultanate that was politically collapsed and the continuation of caliphate that had lost its power and influence on the Islamic world and the policies they proposed rather than national will and sovereignty requested financial assistance and shelter from the Istanbul government. After the necessary investigations had been done by the Commissariat of the Board of Review, they were provided with daily or monthly financial helps under the name of Masârif-i Gayri Melhûze and a monthly salary was paid to those who had some properties in their hometowns as debt. The requests of household and capital demanders on the grounds that their houses and businesses were looted were generally not accepted. The Police Department was interested in the food and housing problems of the National Struggle fugitives, who were placed in the madrasas, inns, hotels, clubs, coffeehouses, pavilions and some clubs in Istanbul and transportation fees of those wanting to go back to their

hometowns were also paid. Some of the fugitives had to return to their country early after their assistance was cut off by the government and some continued their lives.

In this paper, after analyzing the information and findings to be obtained about the reasons for the escape of those who fled to Istanbul due to the oppression of the Kuvâ-yı Milliye or their hostility to the National Struggle, the hometowns they came from, the in-kind and in-cash aid of the Istanbul government, and their places of residence in Istanbul, the meaning of their escapes for the history of the National Struggle and of the Republic of Turkey will be evaluated and interpreted.

Giriş

I. Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile çıkan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918 tarihinde topraklarının paylaşılması ve ordularının dağıtılması gibi ağır koşulları içeren Mondros Mütarekesi'ni¹ imzaladıktan sonra Padişah Vahdettin'in de arzu ettiği gibi İngiliz müsamahasıyla, işgal kuvvetlerinin ülkeye getireceği medeniyet ve refahı beklemeye başlamıştı. Bu nedenle, gelecek yabancı işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurulacak, Türk misafirperverliğine yakışır şekilde karşılanacak, şunun veya bunun tahrik, teşvik ve iğfaline kapılarak misafirlere herhangi bir şekil ve surette muhalefet ve muhasamata girililmeyecekti².

Mütareke metnine, Osmanlı ordularının dağıtılması hükmü Anadolu'yu işgale açık hale getiren 7. maddenin uygulanmasını kolaylaştırmak için konulduğundan, kasım ayında başkent İstanbul, Aralık ayından itibaren 1919 yılının ortalarına kadar da ülkenin diğer bölgeleri işgal edilmiştir. Askerî birliklerin dağıtılması, erlerin terhis edilmesi, ordu komutanlarının büyük bir kısmının başkente çekilmesi, Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya savaşlarından yorgun ve bitkin düşen Türk halkının umutsuzluğu, çaresizliği, padişah ve hükümetlerinin işgallere karşı direnmek ve mücadele etmek yerine İtilâf devletleriyle uzlaşım siyasi çözüm arama çabaları işgal sürecini hızlandırdığı, işgal kuvvetlerinin İstanbul ve Anadolu'daki nüfuz ve baskısını arttırdığı gibi Türk halkının kendi kaderini belirlemesi, örgütlenip işgallere karşı direnme ve mücadele etme sürecini başlatmasını da geciktirmiştir. Ulusun ve vatanın bağımsızlığını, birliğini, bütünlüğünü sağlayacak, koruyacak, işgallere karşı direnecek, mücadele edecek en önemli etkenlerden düzenli ordu ve siyasi irade olmadığına göre ne yapılabilirdi?

Umutsuzluğa, karamsarlığa, kendi hanedanının ve iktidarının istikbalini ülke çıkarlarının önünde gören saltanat ve hükümetlerine rağmen, vatanın kurtuluşunu düşünüp herhangi bir kişisel çıkar gözetmeden mücadeleye hazır bazı kaymakamlar, mutasarrıflar, efeler, komiteciler, sivil kumandanlar, terhis edilmiş Osmanlı birliklerinin subayları, bölük, tabur, alay, tümen gibi askerî birliklerden oluşan düzenli ordu kuruluncaya ve Türk Ulusunun gerçek iradesini yansıtacak ve temsil edecek siyasi otorite ve irade oluşuncaya kadar

---

¹ Mondros Mütarekesi'nin hükümleri için bkz. Seha L. Meray ve Osman Olcay, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, İlgili Belgeler)**, Ankara, 1977, s. 1-5.

² Ergün Aybars, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara, 1995, s. 154-155.

gönüllü, zeybek, asker ve adalet kaçakları, soyguna ve vurguna hevesli mace-
raperestlerden oluşan silahlı milis örgütü Kuvâ-yı Milliye'yi oluşturmuşlardı³.

Başta, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal ederek Anadolu içlerine doğru ilerleyen Yunan ordusu olmak üzere vatanına, ırzına ve malına kasteden işgalci güçlere karşı Rauf Orbay'ın da ifade ettiği gibi eline silah alıp cephe tutan, muharebe eden, dişleriyle, tırnaklarıyla savaşıyor, düşmanı memleketten çıkarmak için hayatını siper eden bu kahramanların beslenmesi ve giydirilmesi için kasaba ve şehirlerde cepheye gitmeyen zenginlerden para toplanıyor, parası olup ta vermeyenlerden de yine o cepheadaki adamları tarafından zorla alınıyordu⁴. Ancak, bazı Kuvâ-yı Milliye komutanlarının cepheledeki savaşçıların yaşesi için halktan zorla, tehditle, kurtuluş fidesi olarak para, erzak, silah, hayvan vs. toplaması, örgüt içindeki kötü niyetli eşkıya ve mace-
raperestlerin yağma, talan ve gasp yöntemine başvurmaları, bazı çıkarıcıların Müdafaa-i Hukukçu ve Heyet-i Milliyeci görünerek bölgelerindeki kişisel nüfuz ve itibarlarını arttırmak için Kuvâ-yı Milliye'yi alet olarak kullanmaları, bu örgütün düşman karşısındaki direniş başarısını gölgelemeye başlamış ve halkın tutumunun olumsuz yönde gelişmesine neden olmuştur⁵.

Kuvâ-yı Milliye örgütü, düşmanın Anadolu içlerine ilerleyişini sekteye uğratmaya çabalarırken 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Atatürk de ulusun içine düştüğü durumdan ancak kendi azim ve iradesiyle çıkabileceğine dikkat çekerek tüm yurttaki Millî Mücadele'yi örgütlemek, ülkenin bağımsızlığı ve bölünmezliği konusunda halkı teyakkuzda buldurmak, Kuvâ-yı Milliye'yi etken ve millet iradesini egemen kılmak için faaliyetlerini hızlandırmıştır. Anadolu sathında kurulan tüm yerel direniş örgütlerini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirmeyi başarmış, fiili yürütme organı niteliğindeki Heyet-i Temsiliye'nin ardından 23 Nisan 1920 tarihinde TBMM'ni açarak millî iradeye dayanan, millî egemenlik ilkesini esas alan yeni Türk devletinin temellerini atmıştır. Hızlı karar alabilmek

³ Mehmet Temel, **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.98; Enver Behnan Şapolyo, **Kuvâ-yı Milliye Tarihi**, Ankara, 1957, s. 48.

⁴ "Rauf Orbay'ın Hatıraları", **Yakın Tarihimiz**, C III, s. 212.

⁵ Temel, **a.g.e.**, s. 98-100. Bazı Kuvâ-yı milliyecilerin halktan zorla para, eşya vs. toplaması, esnaftan satın aldığı eşyanın bedelini ödememesi veya eksik ödemesi, efe terörünün yarar ve zararları ile ilgili tartışmalar için bkz. Sabahattin Selek, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1968, s.123, 124, 133; Doğan Avcıoğlu, **Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, C III, İstanbul, 1974, s. 1020, 1022, 1023; Celal Bayar, **Ben de Yazdım**, C VII, İstanbul, 1969, s. 2098, 2099, 2228, 2229.

ve aldığı kararları süratle uygulamaya geçirebilmek amacıyla yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplayan meclis, çıkardığı yasalarla ve aldığı kararlarla Millî Mücadele'yi başarılı bir şekilde yönetmiş, hanedan ve saltanatın devamı uğruna, parçalanmış, kapitülasyonlara mahkûm olmuş, bağımsızlığını kaybetmiş küçük bir Anadolu'nun varlığına razı olan padişah ve hükümetlerinin İngilizlerle siyasi çözüm arayış planlarına karşı Türk halkını ayaklandırmış ve oyununu bozmuştur. Kuvâ-yı Milliye'den TBMM'ye uzanan bu başarılı süreç, padişah ve Yunanistan'ı Anadolu'yu işgal için gönderen İngilizleri tedirgin edince bu ikiliyi, TBMM yönetimindeki Millî Mücadele'nin daha da gelişip güçlenmeden yok edilmesini sağlamak ve Sevr Antlaşması'nın uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla birtakım önlemler almaya sevk etmiştir.

1. Kuvâ-yı Milliye Hareketine Karşı Yayınlanan Şeyhülislam Fetvası ve Padişah İradesinin Anadolu'daki Etkisi

Kuvâ-yı Milliye'nin, padişahın temennisinin aksine yabancı işgal kuvvetleriyle iyi ilişkiler kurmaması, onları, Türk misafirperverliğine yakışır şekilde karşılamaması, muhalefet ve muhasamata girişmesi İngiltere'den hoşgörü üman padişahla, şeyhülislam ve Sadrazam Damat Ferit'i Kuvâ-yı Milliye'ye ve liderlerine karşı acil ve sert yaptırımlar uygulamaya yöneltmiştir. 11 Nisan 1920 tarihinde Şeyhülislam Dürriyade Abdullah tarafından yayınlanan fetvada, Kuvâ-yı Milliyeciler, padişaha baş kaldıran, yüksek hilafete ihanet eden, halkın mal ve eşyasını yağmalayan asiler ve caniler olarak nitelendirilerek bunların öldürülmelerinin caiz olduğu, bunları öldürenlerin gazi, asilerin öldürdüklerinin şehit, padişahın asilerle savaşmak için verdiği emirleri yerine getirmeyenlerin günahkâr ve suçlu olduklarına ilişkin hükümler yer almıştır⁶.

24 Mayıs 1920 tarihinde Padişah Vahdettin tarafından çıkarılan irade-i seniyyede de, başta Millî Mücadele'nin lideri Mustafa Kemal olmak üzere, Kara Vasıf, Ali Fuad Cebesoy, Alfred Rüstem, Adnan Adıvar ve Halide Edip hakkında Kuvâ-yı Milliye adı altında fitne ve fesat çıkaran, halktan zorla para toplayan, iç güvenliği bozan ve şehirleri yakıp yıkanların tertipçileri ve teşvikçileri oldukları gerekçesiyle İstanbul 1 no'lu Örfi İdare Mahkemesi'nin haklarında verdiği askerî, mülki rütbe ve nişanlarıyla her türlü resmî

---

⁶ Şeyhülislam Dürriyade'nin 11 Nisan 1920 tarihinde yayınladığı fetvanın tam metni için bkz. **Takvim-i Vekâyi**, 11 Nisan 1920, No.3824; Aybars, **a.g.e.**, s. 627-629.

unvanlarının kaldırılmasını, mallarının haczedilmesini ve idam edilmelerine ilişkin kararının onaylandığı belirtilmiştir⁷.

Şeyhülislamın fetvası, İngiliz ve Yunan uçaklarının yanı sıra İngiliz gemileri, konsoloslukları, Rum ve Ermeni örgütleri, Yunan askerî yetkilileri, Teali-i İslam Cemiyeti, İngiliz Muhipler Cemiyeti, Hürriyet ve İtilâf Fırkası gibi örgüt ve kuruluşlar tarafından Anadolu'nun pek çok şehir ve kasabasına ulaştırılıp dağıtılmıştır⁸. Ülkede büyük bir buhran ve iç savaşın çıkmasına neden olan fetva ve padişah iradesinin etkili olmasının nedeni ise dinî inancın birleştirici ideoloji olduğu kanısı ve Türk millî ideolojisinin henüz anlaşılabilmesi idi. Bu anlayışın yanı sıra Anadolu insanının, padişahın barış yaptığı, milliyetçilerin neden olduğu isyanlar yüzünden İtilâf devletlerinin sert tepkisiyle karşılaştığı, halktan zorla vergi ve asker toplandığı propagandalarıyla kıskırılması⁹ da ülkedeki ayaklanmaları ve Kuvâ-yı Milliye'ye yönelik saldırıları arttırmıştır.

Fetva ve iradenin etkisiyle başta Marmara Bölgesindeki şehir ve kasabalar olmak üzere pek çok Anadolu şehrinde Kuvâ-yı Milliyecilere karşı saldırılar ve örgütlenmeler başlamış, işgal kuvvetlerine karşı mücadele eden Kuvâ-yı Milliye savaşçılarının iâşe, silah, mühimmat vs. masrafları için varlıklı kişilerden talep edilen ayni ve nakdi yardımlar karşılanmadığı gibi eşraf, zengin, yöresinde nüfuz ve itibar sahibi yüzlerce kişi Millî Mücadele'ye inanmadıkları, desteklemedikleri ve yardım etmek istemedikleri için memleketlerini terk edip İstanbul'a sığınmışlardır. Bunların bir kısmı da millî harekete karşı silahlı mücadeleye kalkışmaları ve basın yayın yoluyla halkı millî hareket aleyhinde isyana teşvik etmeye yönelik propagandaları nedeniyle Kuvâ-yı Milliye birliklerinin takip ve cezalandırmasından kaçarak başkente sığınmışlardır.

Kuvâ-yı Milliye baskısı ve zulmü gerekçesiyle memleketlerinden kaçıp İstanbul'a sığınanların hükümetten yardım talep eden dilekçelerinden, fetva ve padişah iradesinin gereğini yerine getirmek istedikleri için takibe uğradıkları veya cezalandırıldıkları anlaşılmaktadır. Genellikle Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen ve yardım talep eden dilekçeler birbirine benzedikleri için birkaç örnek vermek yeterli olacaktır.

⁷ Aybars, **a.g.e.**, s. 625-626.

⁸ Aybars, **a.g.e.**, s. 387.

⁹ Aybars, **a.g.e.**, s. 386.

Göynüklü Abdi Bey zade Sami 14 Ağustos 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği arızada Kuvâ-yı Milliyecilerin takibinden kaçarak İstanbul'a sığındığını ve geçinebilmek için kendisine para verilmesi talebinde bulunduktan sonra şöyle devam etmektedir. Fetevâ-yı şerife ve hatt-ı humâyûn suretlerinin Göynük'e girmesinin ardından kuvve-i bâğıyyeden tedirgin olan ahalinin toplanarak bir heyet oluşturduğunu, kendisinin de bu heyetin başkanlığına seçildiğini, Göynük kazasının Ankara ile ilişki ve haberleşmesinin kesilmesinden sonra savunma önlemleri almakta olduğu sırada Geyve'den sevk edilen Eşref çetesinin kasabaya saldırdığını, kendilerinin savunmaya çalıştıklarını ancak birkaç mitralyöze sahip olan nizami kuvvetlere karşı başarılı olmadıklarını, iki arkadaşıyla birlikte Adapazarı'na sığındıklarını, arkadaşlarının oradan Düzce'ye gittiklerini, bir müddet sonra da bâgilere esir düştüklerini ve idam edildiklerini, kendisinin 25 Mayıs'ta İstanbul'a sığındığını ve orada ikamet etmekte olduğunu, ailesinin Göynük'te gözaltında kaldığını, haberleşmesine izin verilmediğini, İstanbul'da, Göynük halkından tüccar vs. olmadığından haberleşme ve para bulma imkânı bulamadığını bu nedenle kendisine 5000 kuruş verilmesini talep etmektedir¹⁰.

Trabzonlu Hafız Numan tarafından 7 Ağustos 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen ve 50 lira yardım talebinde bulunulan arızada da, İstanbul'a sığınma gerekçesinin "Kuvâ-yı bâğıyyenin makam-ı muallâ-yı saltanat ve hilafete karşı ittihaz ettiği hatt-ı harekete karşı çıkmasının ve saltanat ve hilafet-i celîleye bağlılığının Anadolu'da ikametime imkân bırakmaması" olduğu belirtilmektedir¹¹.

Kuvâ-yı Milliye'ye karşı açtıkları savaşı kaybedip takipten kaçan Geredeli Mehmet Hoca'nın Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği 21 Temmuz 1920 tarihli önemli bilgiler içeren arızasında da şöyle denilmektedir:

"Gerede'de neşr-i ulûm-u âliye ile meşgul iken Memâlik-i Osmaniyye'yi müstevli olan fitne-i bâğıyyeye fetevâ-yı şerîfe mucebince ahali ile beraber kıyam-ı muhacemat-ı hunharanesine mukavemete ikdam edip Mustafa Kemal melûnesinin avanesini tevkîf ile dahî Ankara'dan menhûs bir erkân-ı harp binbaşısı teçhizat-ı askeriye bahanesiyle ücret mukabelesinde asker cem etmek, soygunculuğa üzerimize gelirken on yedi nefer

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus Müdüriyeti, (DH.KMS), Dos. 59, no. 13. Lef. 5.

¹¹ BOA, DH.KMS, Dos. 59, no. 13, Lef. 11.

ile bunları bizzat üzerlerine hücum ettim. Cümlesini karye ahalisiyle esir ettim. Cümlesi yedi kişi oldular, tevkif ettim. Bu bâgileri Çerkeslerin kuvveti ile Düzce'ye Safer Bey'e gönderdim. Ba'de, dört atlı ile bilâ-silah Çerkeş'e gittim. Jandarma kumandanı ile 26 nefer bendenize iltihak eyledi. Gerede'de 300 süvari ile 300 piyadeye malik oldum. 160 pare karye istihkâm ile kuvvetli cephaneye malik olduk. 7 mitralyöz ile bir eski top olduğu halde bu kuvvet Anadolu'ya intişar ile umum Anadolu halkını aleyhlerine çevirdim. 17 neferi namelerle her tarafa gönderdim. Gerede bir merkez şeklini ihraz edince oranın eşrafi bu fakire haset ederek bendenizi heyet reisliğinden ihraç ile altımdan atımı, elimden silahımı aldılar. Cüzi bir bahane ile Kuvâ-yı bâgiyyeye iltihak ettiler. Süvari ve piyadeyi dağlara çıkardılar, memleketi teslim karar verdiler. Hükümet-i merkeziyenin muavenetine mazhar olamadığımızdan tekrar istilaya uğrattular, şürekâmı idam ettiler, hanemi, eşyamı ve kitaplarımı gazyağı ile ihrâk ettiler. Yedimde bir asa ile yalnız canımı kurtarmaya muvaffak olarak dâr-ı iltica olan İstanbul'a gelebildim. Fakat pek muhtaç, sefil bir haldeyim, zarar-ı maddimizi tazmin imkânı hususuna değin mahye iaşemin emsalim misüllü nakden ve tavîzen itasını istirham eylerim. Ol babda emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir". 21 Temmuz 1920, Sultanselim'de İpekçi Ahmet Efendi'nin hanesinde misafireten sakin İttihatçı melûnelerin takmasıyla maruf Halıcılar Müezzini Mehmet Hoca"¹²

Basın yayın yoluyla Kuvâ-yı Milliye aleyhinde faaliyette buldukları için takipten kaçıp İstanbul'a sığınanların dilekçelerine bir örnek de Adana'da yayınlanan Ferda Gazetesi'nin müdürü ve başyazarı Ali Hilmi'nin kaçış nedenini açıklayan ve yardım talep eden arizasıdır. 25 Temmuz 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen arizada da şöyle denilmektedir:

"Şam'ın sükûtundan sonra bozgun ve yorgun ordusunun enkaz-ı pe-rişanyla Adana bağlarında rekz-i hıyâm-ı ihtişam eden Mustafa Kemal'i bilahare pir-ü âmâli olan rical-i ihtilali pek yakından tanırım. Kuvâ-yı Milliye namıyla zavallı Anadolu halkının safvet-i ruhiyesinden istifade etmek isteyen bu kuvve-i mağlube-i mütegallibenin maksat ve mahiyet-i teşekkülü pek rânâ malum olduğundan daha bidayet-i zuhurunda aleyhlerinde neşriyata başladım. Öyle zamanda ki yalnız "Peyam" müstesna olarak bütün İstanbul matbuatı -müdafaa-i vatan hüsn-ü necibiyle sîne-i

¹² BOA, DH.KMS, Dos.59, no. 13, Lef. 35.

*milletten doğduğuna kail oldukları- bu kuvveti yüksek bir hararetle alkış-
lıyorlardı. Her türlü şevâib-i şahsiyyeden berî olarak sırf kanaat-i siya-
siyye ve telkînât-ı vicdaniyemle harekât-ı vakıanın bugünkü netâyic-i
elîmeyi tevlid edeceğini daha o zaman takdir ve teşrih etmiş Anadolu mü-
tehammil olsa bile Adana Vilayeti'nin hususiyet-i ahvali bu gibi cere-
yanların Çukurova'ya girmesine katiyen müsait olmadığından efkâr-ı
umumiyyeyi bu noktada tenvir ve ikaz etmiş idim. Bu babdaki neşriyatım
fitne-i bâğiyyenin nazarında bir hıyanet-i vataniyye olarak telakki edildi.
Gıyaben idama hüküm verilmekle beraber gazetenin Anadolu'ya girmesi
de men olundu. Zaman zaman tahriren ve şifahen birçok tehdidata ve ni-
hayet suikasta maruz olarak Adana'yı terke mecbur oldum. Memleketime
ettiğim hizmetin kıymetini zaman birçok hadisat ile ispat eyledi. Bunların
burada izahını zaid görürüm. Ancak bu uğurda şahsen pek ziyade muta-
zarrır olduğum ve hal-i hazırda esbâb-ı maişetten mahrum olduğum ci-
hetle hükümet-i seniyyenin atfetine müracaatta muztar kaldım. Binaena-
leyh karar-ı ahir mucebince acizlerine de tavizen tahsisat-ı kâfiye itasına
müsaade buyrulmasını istida ve istirham eylerim. Ol babda ve her halde
emr-ü ferman hazret-i men lehül emrindir". 25 Temmuz 1920 Adana'da
münteşir Ferda Gazetesi müdir ve ser muharriri ve sabık Kozan mebusu
Ali Hilmi¹³.*

İstanbul'a sığınanlardan bazılarının dilekçelerinde ise Kuvâ-yı Milliye'ye karşı bir direniş ve hareketten söz edilmediği gibi fetva veya padişah iradesi-
nin gereğinin yapıldığına veya padişah ve hilafete bağlılığa ilişkin ifadelere
de rastlanmamaktadır. Mal ve mülklerinin Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından
yağmalandığı veya el konulduğu belirtilen dilekçelerde hükümetin, Kuvâ-yı
bâğiyyenin zulüm ve saldırılarından zarar görenlere tazminat ödenmesi kara-
rına istinaden yardım talebinde bulduklarını bildirmişlerdir.

Edremitli Hüseyin Vehbi'nin 7 Ağustos 1920 tarihli dilekçesinde Edre-
mit'te bulunan dükkân ve hanesindeki 40-50 bin kuruş kıymetindeki mal ve
eşyasının Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından yağmalanması nedeniyle mağdur ol-
duğu ve yardım talebinde bulunduğu belirtilmektedir¹⁴.

¹³ BOA, DH. KMS, Dos.59, no.1, Lef.7. Adana Postası, Açıksöz, İrşat, Adalet vb. yerel gaze-
telerin bazı yazarları da Kuvâ-yı Milliye tarafından cezalandırılmaları nedeniyle İstanbul'a sı-
ğınmışlardır. Temel, a.g.e., s. 107.

¹⁴ BOA, DH.KMS, Dos.59, no.13, Lef.13. Sadece mal ve mülklerine el konulduğu veya yakıl-
dığı iddiasıyla yardım talebinde bulunanların benzer örnek dilekçeleri için bkz. BOA,

Kuvâ-yı Milliye'den kaçarak İstanbul'a sığınanların tamamına yakınının yörelerinin itibarlı, zengin, yüksek kazanç sağlayan mesleklerle uğraşan, dilekçelerinde kendi ifadeleriyle de belirttikleri gibi eşraftan oldukları anlaşılmaktadır. Sayıları kesin olarak belirlenemeyen yüzlerce sığınmacının arşiv belgelerinden tespit edilebilen kimlik, memleket ve İstanbul'da barındıkları yerleri gösteren tablo şu şekildedir:

2. Kuvâ-yı Milliye Baskısı Gerekçesiyle İstanbul'a Kaçanların İsim, Memleket ve Barındıkları Yerler¹⁵

İsmi	Memleketi	Elyevm İkamet Etmekte Bulunduğu Mahal
Hacı Yusuf	İnegöl	Sultan Selim civarında Çarşamba Pazarında Çerkez Ahmet Bey'in Hanesinde
Seyyid Ahmet Oğlu İsmail	Gerede	Mercan Evliya Hanında 20 numaralı odada
Mehmet Hoca	Gerede	Sultan Selim'de İpekçi Ahmet Efendi'nin hanesinde
İbrahim Efendi zade Kazım	Düzce	Mercan Çukur Han'da
Abdülfettah Bey Mahdumu Abdurrahman	Diyarbakır	Kasımpaşa'da Hürriyet ve İtilâf Kulübünde
Hüseyin Vehbi	Edremit	Sirkeci Bahr-ı Sefid Otelinde
Hafız Mazhar Efendi	Taşköprü	Süleymaniye Civarında Ayşe Kadın Sokağında 12 numaralı hanede
Şükrü	Merzifon	Nişantaşı'nda Sultaniye Mektebi'nde

DH.KMS, Dos.59, no.13, Lef.15, 17; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.37, Lef.9; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no. 1, Lef. 17.

¹⁵ **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.1, Lef.1, 11; **BOA**, DH.KMS, Dos. 59, no.13, Lef.1, 9, 11, 19, 27, 29, 33, 35, 37, 42; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.36, Lef. 2; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.37, Lef. 3, 17, 21, 22, 23, 27, 29; **BOA**, DH.KMS, Dos. 59, no.50, Lef. 3; **BOA**, DH.KMS, Dos. 59, no. 56, Lef. 4, 10, 14, 17, 36.

Merzifon eşrafından Hacı Mustafa zade Sadi Efendi	-	Nişantaşı'nda akrabasının ya- nında
Düzce sabık Müftüsü Yusuf Ziya Efendi	-	Süleymaniye'de Dökme-i Ülä Medresesi'nde Müdîrîn oda- sında
Bolu ahalisinden Kâtip zade İzzet Efendi	-	Mercan Çukur Han'da sakin
Düzce Hacı Hüseyin Karyesinden Davut Oğlu Yusuf Efendi	-	Mercan Yokuşunda Çukur Han'da mukim
İnebolu'dan Hacı Yusuf		?
Göynük halkından Bolu Meclis-i Umumi üyesi Abdi Bey zade Sami Bey		Üsküdar Bağlarbaşı Pazarbaşı Mahallesi Hastane karşısındaki Mülazım Hayri Bey'in hanesi
Adapazarı'nın Akyazı Nahiyesi'nin Hacı Ah- met Bey Karyesi Ahali- sinden Hacı Ahmet Bey Oğlu İbrahim	-	?
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Hüseyin Oğlu İzzet		Kızıltoprak'ta Posta Telgraf Müfettişi Safvet Bey'in hane- sinde
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Ahmet Efendi Mahdumu Osman, Şevket	-	?
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Mustafa Oğlu Nuri		Üsküdar'da Medrese So- kağı'nda 18 numaralı hanede Kolağası Ahmet Efendi hane- sinde

İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Mehmet Bey Oğlu Şevki	-	Sirkeci İzmir Oteli'nde
İzmit'in Büyükderbent Nahiyesi ahalisinden Yedek Oğlu Recep	-	Üsküdar'da iskele yanında Hacı Nail Efendi'nin hanesinde
Karacabey ahalisinden Gostivarlı Hacı Ömer Bey Oğlu İbrahim Hakkı	-	
Sinop'un Sarıdüz Karyesi ahalisinden Yedek Oğlu Musa Çavuş	-	Eyüp Çömlekçiler'de Arabacılar Sokağı 42 numaralı hanede
Adapazarlı Bekir Sıtkı Bey	-	Eskişehir Otelinde mukim
Ayaş Kazası eşrafından Hacı Musa zade Mustafa Efendi		?
Ayaş Kazası eşrafından Tahir Efendi		?
Bursa'da Karabaş Dergâhı Postnişini Mustafa Nazif Efendi		?
Çorum Mevlevihanesi Postnişini Hüsamettin Efendi		?
Alaşehir eşrafından Hüseyin Paşa zade Mustafa		?
Salihli eşrafından Bekir		?
Salihli eşrafından Şakir		?

Banaz Nahiye Müdürü Halil Vamık Efendi (ai- lesi 5 nüfus)		?
Ereğlili Boşnak zade Mehmet Nuri Efendi (ai- lesi 8 nüfus)		?
Adapazarı ahalisinden dava vekili Mehmet Tef- fik Efendi		?
Sivas eşrafından Şeyh Recep Efendi	-	Sirkeci Demirkapı'da bir pansiyonda
İzmit eşrafından Kahra- man zade Burhaneddin Bey	-	Kasımpaşa Hürriyet ve İtilâf Kulübünde
Kirmastı eşrafından Cemil Efendi	-	Kasımpaşa Hürriyet ve İtilâf Kulübünde
İskilip dava vekillerin- den Rıfki	-	Hobyar'da Çukurçeşme Sokağı'nda sakin
Geredeli Emin Efendi	-	Mercan Hacı Evliya Hanında ve Kuvâ-yı İnzibatiyye'de yüzbaşı
Sivas eşrafından Halit Bey	-	Fındıklı'da
Tekfurdağlı Mehmet Emin Bey	-	Makriköy'de baruthane amelesinden Şükrü Efendi hanesinde
Tekfurdağlı Cafer Sırrı Bey	-	Makriköy'de baruthane amelesinden Şükrü Efendi hanesinde
Tekfurdağlı Ziya Efendi	-	Makriköy Cevizlik'te Muhtar Sokağında 9 numaralı hanede
Tekfurdağlı Necip Efendi	-	Bandırma'ya gitmiştir.

Çerkes Nahiyesi Müdürü Nuri Efendi	-	Manastır Kıraathanesi'nden sual edilecek
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Tatluşan Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden İsmail Pehlivan	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Kamil Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Şah İbra- him Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Yüzbaşı Ali Rıza Bey	-	Kütahya Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Osman Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Çula Hü- seyin	-	Ailesiyle beraber Üsküdar'da İmrahor'da
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Nuri Bey	-	İzmit'te
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Hamza Hüseyin Bey	-	Karyesine gitmiştir
Adapazarı'ndan ümera- yı çerâkiseden Besim Bey	-	Beşiktaş'ta Valide Çeşmesi'nde Merkez memuru Şevki Bey nezdinde

Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Genç Rifat Bey	-	Yeni Mahallede arka sokakta 9 numaralı hanede Muzika-i Humâyûn'dan Nazif Bey nezdinde
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Kamil Bey	-	Beşiktaş'ta Valide Çeşmesi'nde Ada Sokağı'nda 3 numaralı hanede
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Pertek Saffer Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Yaver Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Hamit Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Cemil Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Hüseyin Oğlu Bekir Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Küçük Bekir Bey	-	Beşiktaş'ta Valide Çeşmesi'nde Kamil Efendi nezdinde
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Hurşit Hüseyin Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümeray-ı çerâkiseden Salih Bey	-	Palas Oteli'nde

Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Yüzbaşı Mehmet Bey	-	İzmit'tedir
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Boşnak Ömer Ağa	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Tatar Ve- yis Efendi	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Hendekli Süleyman Bey	-	Palas Oteli'nde
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Mülazım Sadullah Bey	-	Defterdar'da Çömlekçiler So- kağı'nda Hikmet Bey hanesinde
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Musa Bey	-	Erenköy'de Eğri Sokağı'nda Rüsumat müfettişlerinden Raif Bey'in nezdinde
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Mülazım mütekait Ahmet Bey	-	Üsküdar Selami Ali Mahal- lesi'nde Hamam Sokağı'ndan Mehmet Ali Efendi hanesinde ma aile müstecirdir
Adapazarı'ndan ümeray- yı çerâkiseden Cayis Bey	-	?
Kırkkiliselî İbrahim	-	Şehzadebaşı'nda
Akçaşehir Nahiyesi Şube Müdürü Selahattin Bey		Palas Oteli'nde
Sivas eşrafından Alaattin Paşa zade Behçet Bey		Şehremini'de
Saraylı Hüseyin		?

Gönenli Baril		?
Adapazarı'ndan Salih oğlu Mehmet Bey		?
Adapazarı Sapanca Nahiyesi Kırkpınar Karyesi'nden Hacı Hüseyin Bey zade		Eyüp Çömlekçiler Arabacılar Sokağı'nda
Adapazarı'ndan Hüseyin Oğlu Ahmet		?
Adapazarı'ndan Mustafa Çavuş		?
Adapazarı'ndan Hüseyin Çavuş		?
Adapazarı'ndan Kandıralı Faik Bey		?
Adapazarı'ndan Kandıralı Reşit Bey		?
Adapazarı'ndan Kandıralı Hurşit Bey		?
İnöz Kazası Kaymakamlığından mütekit Ahmet Hilmi Bey		?
Bolu ahalisinden İsmail Oğlu Hüseyin Efendi		Mercan'da Çukur Han'da
Çanakkaleli Vehbi Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Çanakkaleli Mehmet Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde
Karabıgalı Tahir Efendi		Sirkeci Bahr-ı Sefid Oteli'nde

Karabıgalı Mehmet Efendi		Sirkeci Bahr-1 Sefid Oteli'nde
Karabıgalı Veli Efendi		Sirkeci Bahr-1 Sefid Oteli'nde
Karabıgalı Mustafa Efendi		Sirkeci Bahr-1 Sefid Oteli'nde
Ereğlilil Boşnak zade Mehmet Nuri Efendi ma aile		Sirkeci Bahr-1 Sefid Oteli'nde
Lapseki Kazası sabık na-ibi Ahmet Şükrü Efendi		Sirkeci Şeref Oteli'nde
Trabzonlu Hafız Numan		Sirkeci Karadeniz Kırathanesi'nde
Bosnalı Ömer Çavuş		Tophane'de Arap Hüseyin Kahvehanesinde
Bosnalı Mehmet Osman		Tophane'de Arap Hüseyin Kahvehanesinde
Edremit ahalisinden Hacı Mustafa Oğlu Mehmet Efendi		Sirkeci Bahr-1 Sefid Oteli'nde
Niğde Muhasebeciliğinden mütekait Mustafa Efendi		Heybeliada'da Boşnak Salih Efendi'nin hanesinde
Edremit ahalisinden Hasan Vehbi Efendi		Sirkeci Bahr-1 Sefid Oteli'nde
Bosnalı Âdem Efendi		Fatih'te Altay Mahallesi'nde
Bosnalı Osman Efendi	Karamürsel'den gelme	Fatih'te Çarşamba'da

Bosnalı Hakkı Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de Sait Hanı'nda
Bosnalı Hacı Ömer Efendi	Karamürsel'den gelme	Eyüp'te
Bosnalı Bakkal Hamit Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de
Bosnalı Hafız Hüseyin Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de
Bosnalı Rahmi Efendi	Karamürsel'den gelme	Dava vekili
Bosnalı Salih Efendi	Karamürsel'den gelme	Acenta
Bosnalı Muharrem Efendi	Karamürsel'den gelme	Fatih'te Çarşamba'da
Bosnalı Osman Efendi	Karamürsel'den gelme	Tahtakale'de
Bosnalı Mustafa Efendi	Karamürsel'den gelme	?
Bosnalı İbrahim Ağa	Karamürsel'den gelme	Rıza Tevfik Bey'in hanesinde

Bosnalı Ahmet Bey	Karamürsel'den gelme	Ramiz'de
Karamürsel ahalisinden Hamidullah İbrahim Efendi		Tahtakale'de Sait Efendi Hanı'nda
Karamürsel ahalisinden İsmail Hakkı Efendi		?
Balıkesir ahalisinden İbrahim Efendi		Beylerbeyi'nde
Arslan Bey	Karamürsel	
Sami Efendi	Safranbolu	
Atf Efendi	Çorum	
Abbas Efendi	Çorum	
Abdurrauf Efendi ¹⁶	Sapanca	

Tabloda, İstanbul'a sığınanların büyük bir bölümünün Marmara bölgesi dâhilindeki yerleşim merkezlerinden olduğu görülmektedir. Diğer bölgelere göre Marmara bölgesinden göç edenlerin sayısının çok fazla olmasında İngiltere'nin, Güney Marmara Çerkezistan Cumhuriyeti kurdurma vaadinin yanı sıra, Çerkezlerin saraya kız vermeleri nedeniyle hanedana olan yakınlıkları sonucunda elde ettikleri çıkar ve imtiyazların II. Meşrutiyetten sonra azalması ve bundan ittihatçıları sorumlu tutmaları, Vahdettin'in 1920 yılında Adapazarı ve Düzce ileri gelenlerinden bazılarını saraya davet edip iltifatta bulunması ve kendilerine güvenip büyük ümitler bağladığını bildirmesi, Adapazarı, Bolu ve Düzce köylülerine bulunulan ekonomik vaatler, Adapazarı Kuvâ-yı Milliye

¹⁶ Listenin sonunda yer alan Arslan, Sami, Atf, Abbas ve Abdurrauf adlı kişiler memleketlerine dönmek istediklerinden kendilerine yol masrafı olarak birer maaş ödenmesine karar verilmiştir. **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.1, Lef.14. Yol masraflarıyla ilgili ödemeler için ayrıca bkz. **BOA**, DH.KMS, Dos. 59, no.4; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.6; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.24; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.31; **BOA**, DH.KMS, Dos.59, no.49.

kumandanı Kuşçubaşı Eşref'in sert tutumu ve zenginlerden para talebinde bulunması gibi nedenler de bulunmaktadır¹⁷.

3. Yapılan Yardımlar

Kuvâ-yı Milliye tarafından, mal ve mülklerine el konulduğu, tehdit edildikleri, ceza ve işkence gördükleri gerekçeleriyle Anadolu'nun değişik şehirlerinden İstanbul'a kaçan kişilerin birçoğu tabloda da görüldüğü gibi medrese, han, otel, kulüp, kahvehane, pavyon gibi yerlere yerleştirilmişler, bir kısmı da akraba veya tanıdıklarının hanesinde misafir olarak barınmışlardır. Mal, mülk vb. varlıklarını terk edip geldiklerinden barındıkları yerlerde iâşe sıkıntısı çeken sığınmacıların tamamı hükümetten geçimlerini sağlayabilecek miktarda yardım isteğinde bulunmuşlardır. Kuvâ-yı Milliye baskısından kaçanların sorunlarıyla doğrudan Polis Müdüriyeti bazen de Muhacirin Müdüriyeti ilgilenmiştir. Yukarıda da ifade edildiği gibi hükümetin, Kuvâ-yı bâğiyyenin saldırılarından zarar görenlere tazminat ödenmesi kararına istinaden yardım talebinde bulunan kişiler hakkında Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği'nin memurları tarafından beyanlarının doğruluğuna ilişkin tahkikat yapılmakta, tahkikatın sonucuna göre ilgili masaya yardım alıp alamayacaklarına dair tavsiye niteliğinde görüş bildirilmektedir. Genellikle Anadolu şehirlerindeki Hürriyet ve İtilâf Fırkası şubeleriyle istihbarat kaynaklarından toplanan bilgiler değerlendirildikten sonra yardım alması uygun görülenler ödeme yapılacaklar listesine dâhil edilmektedir.

Tahkikat raporlarında oldukça ayrıntılı bilgiler de yer alabilmektedir. Mesela, Hürriyet ve İtilâf Fırkası'nın Kasımpaşa'daki bürosunda misafir olarak kalmakta olduğunu beyan eden Diyarbakır'ın Miran aşireti reislerinden Abdülfettah Bey'in oğlu Abdurrahman Efendi hakkında yapılan ve 1 Ağustos 1920 tarihinde Tahkik-i Hüviyet Masası Komiserliği'ne gönderilen tahkikat raporunda, ilgilinin zengin olmasına rağmen İstanbul'da sıkıntı çektiği, memleketinden para isteyemediği, İttihatçılara muhalefetinden dolayı Sivas'ta 1 ay süreyle taş kırıldırdığı, idam edileceği sırada yörenin eşrafı tarafından

---

¹⁷ Temel, a.g.e., s. 105-106. Çerkez ve Abaza isyanlarının nedenleri için bkz. Sabahattin Özel, **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele 1919-1922**, İstanbul, 1987, s. 61-63; Adnan Sofuoğlu, **Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Ankara, 1994, s.336-338; Süreyya Şehidoğlu, **Millî Mücadele'de Adapazarı-Bolu Düzce-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları**, Ankara, 1970, s. 48; Aybars, a.g.e., s. 387-393.

kaçırıldığı, rahatsızlandığı için Bahriye Hastanesi'nin 2. Pavyonunda yatmakta olduğuna ilişkin bilgiler bulunmaktadır¹⁸.

Sığınmacıların talep ettiği iaşe yardımları farklılık göstermekle birlikte genellikle aylık, günlük ya da toplu meblağ şeklinde olmaktadır. Günlük 1 lira ile aylık 30-50 lira arasında değişen nakdi yardım taleplerine han ücretlerinin ve yemek bedellerinin ödenmesi gibi istekler de dâhil olabilmektedir¹⁹ Bazı arizalarda ise talep edilen yardım miktarı belirtilmeden akran emsali misüllü ifadesi kullanılmaktadır²⁰. Maddi bakımdan zengin olanların bazıları da memleketlerine döndüklerinde geri ödenmek üzere borç olarak verilmesi şeklinde talepte bulunmuşlardır.

Nakdi yardım taleplerinin çoğunu karşılayan hükümet bazen yemek bedellerini ödememiş²¹, 1920 yılı 10 Temmuz itibarıyla Kuvâ-yı Milliye'den kaçanlara Masârif-i Gayr-i Melhûze Tertibi'nden ödenen meblağ 1797 liraya ulaşınca²² ödemelerde kısıntıya gitmek zorunda kalmıştır. Maliye Nezareti tarafından Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen 29 Temmuz 1920 tarihli tezkerede sığınmacılar için günlük 120 kuruşu geçen harcamanın 100 kuruşu aşmaması, memleketlerine dönmek isteyenlerin de yol ücretlerinin ödenerek hazinenin yükünün hafifletilmesi istenmiştir²³. Sadaret tarafından aynı günlerde Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen tezkerede de geldikleri mahallere dönebilecek olanların yol masraflarının Masârif-i Gayr-i Melhûze Tertibi'nden ödenerek memleketlerine gönderilmelerinin sağlanması ve İstanbul'da gereksiz yere ikamet ederek sıkıntı çekmelerine son verilmesi kararının alındığı bildirilmiştir²⁴. Polis Müdüriyeti, İstanbul ile sığınmacıların geldiği şehirler arasındaki yol ücretlerini araştırarak kişi başına ödenebilecek yol ücret tarifelerini belirlemiş, memleketlerine dönebilecek olanlarla, yardımların kesilmeye başlamasıyla İstanbul'dan ayrılmak zorunda kalanlara birer maaşın yanı sıra 120 ila

¹⁸ BOA, DH.KMS, Dos.59, no.13, Lef. 19.

¹⁹ BOA, DH.KMS, Dos.59, no.13, Lef. 5, 7, 11.

²⁰ BOA, DH.KMS, Dos.59, no.13, Lef. 33.

²¹ Gerede'nin Demirciler Mahallesinden olup Mercan Evliya Han 20 numaralı odada kalan Seyyid Ahmet Oğlu İsmail, 29 Temmuz 1920 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği arizada Polis Müdüriyeti'nin tahsis etmiş olduğu lokantadan yemek ihtiyacını karşılarlarken lokantacının yemek ücretlerinin devlet tarafından ödenmediğini ifade ederek yemek vermeyi durdurduğunu, mağdur olduğunu, kendisine nakdi yardım yapılmasını ve han ücretinin ödenmesini talep etmiştir. BOA, DH.KMS, Dos.59, no. 13, Lef. 29.

²² BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.37, Lef. 35.

²³ BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.50, Lef. 16.

²⁴ BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.37, Lef. 11.

500 kuruş arasında değişen miktarlarda yol ücreti ödenmesini kararlaştırmıştır²⁵.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlığını, özgürlüğünü, topraklarının büyük bir bölümünü kaybetme tehlikesiyle karşılaşan Türk Ulusu'nun yok olma tehlikesinden kurtuluşunu, millî irade ve millî egemenlik prensibi yerine, padişah ve İngiltere'nin ortaklaşa belirleyeceği siyasi çözüm politikalarında gören bir kısım Anadolu insanı, şeyhülislam fetvası ve padişah iradesinin de etkisiyle işgalci düşmanı yurdundan kovmak için mücadele eden Kuvâ-yı Milliye taraftarlarına karşı saldırıya geçmiş ve pek çok güçlük çıkartmıştır. Var olma savaşının verildiği en zor günlerde malı ve canı ile destek olmayıp çareyi İstanbul'a kaçarak yaşamını daha güvenli ortamda sürdürmeyi tercih eden yüzlerce insan Millî Mücadele'nin anlamını, hedefini kavrayamamış, bilerek veya farkında olmayarak vatanına, istiklaline ve istikbaline kastedenlere yardım etmiştir.

Siyaseten çökmüş saltanat kurumuyla, İslam dünyasındaki etki gücünü ve saygınlığını kaybetmiş hilafet makamının zorla varlığını sürdürme çabalarına destek sağlamaya çalışan millî şuur, millî terbiye ve özgür düşünce yoksunu insanlarla, üzerinde yaşadığı vatanının işgalden kurtarılması sürecinde malıyla katkı sağlamayı bile tahammül edemeyip İstanbul'a sığınanların iâşe ve ibatesinin yine milletin parasıyla sağlanması Kuvâ-yı Milliye ve Millî Mücadele hareketinin haklılığını, zorunluluğunu göstermiştir. Anadolu'da çıkardıkları iç savaşın Millî Mücadele'nin insani ve ekonomik bedelini ne kadar artırdığını da hesap edemeyen kaçaklar, vatanın kurtarılmasından sonra da geri dönerek özgürlük ve bağımsızlığı için hiçbir bedel ödemedikleri, kuruluşunda emekleri olmayan bağımsız devlet ve vatanlarında hiçbir şey olmamış gibi yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Tahtını ve saltanatını kaybetmeme uğruna emperyalist güçlerin belirlediği yaklaşık yüz elli bin kilometrekarelik bir bölgede kapitülasyonlarla, Anadolu'da yeni oluşacak Ermeni ve Rum komşularıyla oturmaya rıza gösteren İstanbul yönetiminin, yine milletin hazinesinden kaçaklara ayni ve nakdi yardım sağlaması gelecek kuşakların haklarını düşman işbirlikçilerine tahsis etmesinden başka bir şekilde açıklanamamaktadır. Her türlü ihanete,

²⁵ BOA, DH.KMS, Dos. 59-2, no.11; BOA, DH.KMS, Dos.59-2, no. 6.

engellemelere, siyasi rüşvete rağmen Kuvâ-yı Milliye hareketi ve Millî Mücadele başarılı olmuş, canı, malı ve kaniyle bu sürece katkıda bulunmuş olan herkes özgür ve tam bağımsız yeni vatanında onurla yaşamayı hak etmiştir. Bu sürece katkıda bulunurken hukukun dışına çıkanlar İsmet İnönü'nün 26 Eylül 1920 tarihinde ifade ettiği gibi cezalandırılmış, zarar verdikleri kimse-lerin zararları da tazmin edilmeye çalışılmıştır²⁶.

Ülkenin düşman işgalinden kurtarılıp, millet egemenliğine dayalı olarak Anadolu'da tam bağımsız, bağlantısız olarak kurulmuş yeni Türk devletinde yaşamaya devam eden kaçakların pişmanlık duyup duymadıkları, vicdani hesaplaşma yapıp yapmadıkları ise ayrı bir araştırmanın konusunu oluşturacaktır. Binlerce şehidin kanı, milyonlarca vatanseverin malı, canı, emeği, inancı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti sonsuza kadar yaşamayı hak etmektedir.

KAYNAKÇA

a. Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, (BOA), Dâhiliye Nezareti Kalem-i Mahsûs Müdüriyeti, (DH.KMS).

BOA, DH. KMS, Dos.59, no.1, Lef.1, 7, 11, 14, 17.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.4.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.6.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no. 13, Lef. 1, 5, 7, 9,11, 13, 15, 17, 19, 27, 29, 33, 35, 37, 42.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.24.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.31.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.36, Lef. 2.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.37, Lef. 3, 9, 11, 17, 21, 22, 23, 27, 29, 35.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.49.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.50, Lef. 3, 16.

BOA, DH.KMS, Dos. 59, no.56, Lef.4, 10, 14, 17, 36.

BOA, DH.KMS, Dos. 59-2, no.6.

---

²⁶ Selek, **a.g.e.**, s. 124.

BOA, DH.KMS, Dos. 59-2, no.11.

b. Kitaplar

Avcıoğlu, Doğan, **Millî Kurtuluş Tarihi 1838'den 1995'e**, C III, İstanbul, 1974.

Aybars, Ergün, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I**, Ankara, 1995.

Bayar, Celal, **Ben de Yazdım**, C VII, İstanbul, 1969.

Meray, Seha L.; Olcay, Osman, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri (Mondros Bırakışması, Sevr Antlaşması, ilgili Belgeler)**, Ankara, 1977.

Özel, Sabahattin; **Kocaeli ve Sakarya İllerinde Millî Mücadele 1919-1922**, İstanbul, 1987.

Selek, Sabahattin, **Anadolu İhtilali**, İstanbul, 1968.

Sofuoğlu, Adnan, **Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu 1919-1921**, Ankara, 1994.

Şapolyo, Enver Behnan, **Kuvâ-yı Milliye Tarihi**, Ankara, 1957.

Şehidoğlu, Süreyya, **Millî Mücadele'de Adapazarı-Bolu Düzce-Hendek ve Yöresi Ayaklanmaları**, Ankara, 1970.

Takvim-i Vekâyi, 11 Nisan 1920, no. 3824.

Temel, Mehmet, **İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Yakın Tarihimiz, C III, "Rauf Orbay'ın Hatıraları".

